

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА ТА ПОРЯДОК ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

У даній статті автор звертає увагу на правовідносини в сфері неплатоспроможності. Згідно з чинним законодавством детально проаналізовано судові процедури, які можуть застосовуватися до боржника у провадженні справ про банкрутство, а також визначено шляхи їх застосування та удосконалення.

Ключові слова: банкрутство, ліквідація, розпорядження, майно, санація, мирова угода, платоспроможність, строк.

Типовим соціально-економічним явищем для держави, що обрала шлях ринкової економіки, є інститут банкрутства, який українським законодавством (Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», надалі Закон) визначається як визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Неплатоспроможним боржником може опинитися будь-який суб'єкт підприємницької діяльності, який з певних причин втратив можливість виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами і в односторонньому порядку припинив платежі по своїх боргових зобов'язаннях, у тому числі виплату заробітної плати, сплату податків і зборів (обов'язкових платежів).

Підставою для порушення справи про банкрутство є нездатність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого терміну грошові зобов'язання перед кредиторами.

Порушити справу про банкрутство боржника можна за певних умов, а саме:

- вимоги кредитора повинні бути беззаперечними;
- мати грошовий характер;
- складати не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітних плат ;
- термін невиконання вимог кредитора повинен складати не менше трьох місяців після встановленого для їх погашення терміну (за винятком випадків, встановлених Законом) [1, с. 13].

Процедура банкрутства не є процедурою позовного провадження. Це означає, що сторонами в ній є боржник і кредитори.

Розпорядження майном боржника – перша судова процедура, що застосовується до боржника. Як визначено у ст. 1 Закону, розпорядження майном боржника – це система заходів по нагляду і контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника в цілях забезпечення збереження і ефективного використання майнових активів боржника і проведення аналізу його фінансового стану [1, с. 6]. Розпорядження майном боржника

проводиться в цілях створення умов для підготовки переходу до інших процедур банкрутства. В судовій практиці процедура розпорядження майном вводиться на підготовчому засіданні суду, причому незалежно від того, хто є ініціатором порушення справи про банкрутство – боржник або кредитор. При проведенні процедур банкрутства інтереси всіх кредиторів представляє комітет кредиторів, вибраний на зборах кредиторів.

Підготовка і проведення перших зборів кредиторів найважливіший етап процедури розпорядження майном боржника. Перші загальні збори кредиторів скликаються виключно розпорядником майна.

Розпорядник майна протягом десяти днів після винесення ухвали господарського суду, за наслідками попереднього засідання суду письмово повідомляє всіх кредиторів, вимоги яких включені в реєстр, про дату, місце і час проведення зборів кредиторів. Збори кредиторів вважаються повноважними, незалежно від числа голосів кредиторів, що беруть участь в зборах, якщо всі кредитори були письмово повідомлені про час і місце проведення зборів.

Законом не встановлена необхідність включення в повідомлення яких-небудь додаткових відомостей, окрім вище перелічених. Проте в повідомленні про проведення зборів кредиторів доцільно проінформувати керівника кредитора про довіреність і повноваження його представника. Закінчується процедура розпорядження майном боржника підсумковим засіданням господарського суду, на якому за клопотанням комітету кредиторів виноситься ухвала про проведення санації боржника або приймається ухвала про оголошення боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

Мирова угода – це письмова домовленість між боржником і кредиторами про відстрочення та (або) розстрочку, а також про прощення (списання) кредиторами боргів боржника (ч. 1 ст. 35 Закону) [1, с. 41]. Підставою для укладення мирової угоди служить взаємний намір сторін – кредиторів і боржника – вирішити конфлікт, не вдаючись до крайніх заходів. Мирова угода, по суті, є одним із способів відновлення платоспроможності боржника. Рішення про укладення мирової

угоди від імені боржника ухвалює його керівник або арбітражний керівник (керівник санацією, ліквідатор), а від імені кредиторів – комітет кредиторів (ч. 4–5 ст. 35 Закону). Для укладення мирової угоди обов'язковою умовою є наявність письмової згоди всіх кредиторів, вимоги яких забезпечені заставою. Той факт, що сторони підписали мирову угоду, ще не означає, що вона починає діяти. Мирова угода набуде чинності тільки з дня його затвердження господарським судом. У функції господарського суду входить перевірити відповідність умов мирової угоди чинному законодавству. Не можливо внести зміни і доповнення в затверджену мирову угоду Враховуючи особливості укладення мирової угоди в процедурі банкрутства, можна зробити висновок: вносити зміни або доповнення в затверджену судом мирову угоду не дозволяється. Адже, затвердивши угоду, суд припиняє провадження по справі про банкрутство. Тому сторонам потрібно буде спочатку відновити провадження по справі про банкрутство (наприклад, ініціював визнання її недійсною), а потім, після внесення необхідних уточнень, знову розпочати процедуру затвердження судом оновленої мирової угоди. Для того, щоб в майбутньому не виникла необхідність що-небудь змінювати, потрібно підходити до складання мирової угоди зі всією серйозністю.

Недійсним мирову угоду має право визнати тільки господарський суд, а ініціювати це може будь-який з конкурсних кредиторів. Природно, що для цього необхідні певні підстави. Вони перераховані в ЦКУ (ст. 203, 229–233, 234) і є загальними для всіх видів договорів. Але для мирової угоди такі підстави застосовуються з урахуванням положень Закону.

Для ініціювання розірвання мирової угоди кредитори мають право об'єднати свої вимоги до боржника і звернутися до господарського суду з однією заявою. Слід зазначити, що оскільки ухвалення рішень, пов'язаних з рішенням питань відносно прав і законних інтересів учасників справи, повинно відбуватися за участю осіб, права і інтереси яких зачіпаються, то при розірванні мирової угоди в суді повинні бути присутніми всі сторони мирової угоди, а саме комітет кредиторів і боржник [6, с. 28]. Мирова угода може бути розірвана тільки за рішенням господарського суду (ч. 5 ст. 39 Закону). При цьому розірвання мирової угоди передбачається у разі невиконання боржником умов мирової угоди відносно не менше ніж третини вимог кредиторів. Але, розірвання мирової угоди господарським судом, щодо окремого кредитора не тягне її розірвання щодо інших кредиторів (ч. 6 ст. 39 Закону) [1, с. 44].

Санація – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування,

реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника (ст. 1 Закону про банкрутство) [1, с. 6]. Першочерговим мотивом прийняття рішення про введення процедури санації після закінчення або спливу строку стадії розпорядження майном є підстави самих кредиторів про можливість боржника на задоволення вимог таких кредиторів через введення санації. Кредитори повинні обумовити найголовніші питання щодо проведення санації, зокрема, погодити кандидатуру керуючого санацією, вибору інвестора та схвалити запропонований план санації. Частиною 1 ст. 18 Закону визначено, що план санації повинен містити заходи щодо відновлення платоспроможності боржника, умови участі інвесторів (за їх наявності) у повному або частковому задоволенні вимог кредиторів, зокрема, шляхом переведення боргу (частини боргу) на інвестора, строк та черговість виплати боржником або інвестором боргу кредиторам та умови відповідальності інвестора за невиконання взятих згідно з планом санації зобов'язань [1, с. 26]. План санації повинен містити строк відновлення платоспроможності боржника. Відповідно до ч. 11 ст. 17 Закону про банкрутство після введення процедури санації у межах справи про банкрутство господарським судом розглядаються заяви керуючого санацією про визнання недійсними угод (право чинів), укладених боржником до винесення ухвали про санацію, які мають такі ознаки:

- угода укладена боржником із заінтересованими особами та в результаті якої кредиторам завдані або можуть бути завдані збитки;
- угода, укладена боржником з окремим кредитором чи іншою особою протягом шести місяців до прийняття рішення про санацію, надає перевагу одному кредитору перед іншими або пов'язана з виплатою (видачею) частки (паю) в майні боржника у зв'язку з його виходом із складу учасників боржника. Все отримане за такою угодою повертається сторонам. Про визнання таких угод (правочинів) недійсними чи відмову у визнанні недійсними судом, що розглядає справу про банкрутство, виноситься ухвала. Такий процес є досить проблематичним і поширеним на сьогоднішній час. Особливо стосовно угод, укладених після винесення ухвали судом про санацію боржника. Заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містять план санації, можуть бути:
- реструктуризація підприємства;
- перепрофілювання виробництва;
- закриття нерентабельних виробництв;
- відстрочка та (або) розстрочка платежів або прощення (списання) частини боргів, про що укладається мирова угода;
- ліквідація дебіторської заборгованості;
- продаж частини майна боржника та ін.

Стадія санації є продовженням розпорядження майном, але на шляху до відновлення платоспроможності боржника. Кредитори, що надають боржнику можливість відновити платоспроможність та

задовольнити їх грошові вимоги діють за своїм розсудом, без вказівки господарського суду та без обмежень норм чинного законодавства. Термін часу, впродовж якого проводиться процедура санації залежить від кредиторів і за їх бажанням може бути продовжена.

Після закінчення процедури санації, за клопотанням комітету кредиторів або з власної ініціативи господарський суд приймає постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру. Строк ліквідації не може перевищувати 12 місяців, але господарський суд може продовжити цей строк на 6 місяців [1, с. 32].

З дня визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури:

- підприємницька діяльність банкрута завершається закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції у разі можливості її продажу;
- строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута та зобов'язань щодо сплати податків і зборів вважається таким, що настав;
- припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій по всіх видах заборгованості банкрута;
- відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю;
- укладення угод, пов'язаних з відчуженням майна банкрута чи передачею його майна третім особам можливе лише в порядку передбаченим ліквідаційною процедурою;
- скасовується арешт, накладений на майно боржника, визнаного банкрутом, чи інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника. Накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускається;

- вимоги за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, можуть пред'являтися тільки в межах ліквідаційної процедури [5, с. 32].

На завершення стадії процедури банкрутства згідно до ст. 26 Закону стає лише одна задача – як можна більше виділити активів (майна та майнових прав), які належать йому на праві власності або повного господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури виявити та включити до складу ліквідаційної маси.

Майно банкрута, щодо обігу якого встановлено обмеження, продається на закритих торгах. Але, на сьогоднішній час існує практика «розтягування» майна боржника до моменту відкриття ліквідаційної процедури і, не без участі самого керівництва. І, з'явившись на підприємстві, ліквідатор не має на основі чого скласти ліквідаційну масу.

Загалом, ліквідаційну процедуру можна вважати найнерегульованішою з боку законодавця. І ми з цим погоджуємося. Тому що, найбільша кількість порушень зареєстрована саме під час ліквідаційних процедур.

Стадія ліквідації у процедурі провадження справи про банкрутство є останньою, і, ліквідатор зоб'

в'язаний виявити більш майна банкрута для його розпродажу з метою задоволення грошових вимог кредиторів. Кредитори мають право повного контролю за діями ліквідатора, що зумовлює грошові надходження до банкрута, а разом з цим і пропорційну виплату кожному кредитору. В разі незадоволення або часткового задоволення вимог кредиторів, вони ж самі звинувачують часто ліквідатора. Але це помилкова думка. Адже винних слід шукати серед самих працівників та керівництва боржника. Цей механізм запозичене із законодавства зарубіжних держав, де інститут банкрутства має більш вагомий досвід у часі ніж в Україні. Тому законодавець повинен був не тільки перейняти поняття цього інституту у власне законодавство, але й врахувати досвід нормативного врегулювання банкрутства та його окремих стадій за кордоном.

Та проблемним залишається не тільки поверхневе нормативне врегулювання. Спеціальні норми, які регулюють питання задоволення вимог кредиторів під час провадження у справах про банкрутство можуть міститись й у інших законодавчих актах. Так, Законом України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» встановлено заборону на застосування примусової реалізації майна державних підприємств та господарських товариств, у статутних фондах яких частка держави становить не менш 25% [2, с. 3]. Норми цього закону є спеціальними щодо норм Закону про банкрутство. Відповідно до зазначеного закону, мораторій застосовується щодо продажу в процесі провадження справи про банкрутство майна, визначеного статтями 22-26, 30, ч. 11 ст. 42, абзацом 2 ч. 6 ст. 43 Закону, щодо визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури і продажу майна підприємства. [1, с. 18].

Державну політику щодо запобігання банкрутству, а також забезпечення умов реалізації процедур відновлення платоспроможності боржника сосовно державних підприємств і підприємств, у статутному фонді яких частина державної власності перевищує 25 %, здійснює державний орган з питань банкрутства, який діє на підставі положення, затвердженого у встановленому порядку [3, с. 8]. Відносини сторін у справі про банкрутство мають і деякі виключення, відповідно до розділу VI самого Закону про банкрутства, а саме – особливості банкрутства окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності [1, с. 45]. Про це йдеться у ст. 41 Закону: «відносини, пов'язані з банкрутством містоутворюючих, особливо небезпечних підприємств, страховиків, інших суб'єктів підприємницької діяльності регулюються цим законом з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом» [4, с. 8]. До числа інших суб'єктів належать:

- професійні учасники ринку цінних паперів (ст.46 Закону);
- суб'єкти підприємницької діяльності – громадяни (ст. 47–49 Закону);

- селянське (фермерське) господарство (ст.50 Закону);
- особливості проведення санації боржника його керівником (ст.53 Закону);
- особливості застосування процедури банкрутства до боржника, що ліквідується власником (ст. 51 Закону);
- особливості банкрутства відсутнього боржника (ст. 52 Закону).

В українському законодавстві крім вищезгаданих законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють відносини процедури банкрутства є і інші нормативні акти, які пов'язані із Законом про банкрутство.

З огляду на вузько направлену специфіку інших нормативно-правових актів ми не висвітлюємо їх аналіз через незначне застосування у практиці банкрутства.

Підсумовуючи правове регулювання процедур банкрутства в Україні із існуючими колізіями, можна дійти до висновку про необхідність на законодавчому рівні проведення необхідних змін до законодавства, або прийняття відповідних нормативних актів по суб'єктам господарювання: для банків, державних і комунальних підприємств, суб'єктів із іноземним капіталом тощо. Необхідно переглянути напрямки державної політики щодо запобіганню банкрутства, оскільки, на сьогодніш-

ній день порушення під час окремих судових процедур вчинюються не однократно.

Література

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. Юрінком Інтер., – К., 2002р., – № 4 – 336 с.
2. Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. –К., Юрінком Інтер, 2002 р., № 4 – 336с.
3. Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами». // Податки та бухгалтерський облік – К. – 2006. – № 26. – 52 с.
4. Роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 12.09.96р. № 02-5/334. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 29.08.2001 р. № 01-8/934 Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – Юрінком Інтер. – К., 2002р.
5. Роз'яснення президії Вищого господарського суду України від 21.08.2001 р. № 02-5/926 «Про порядок порушення справ про банкрутство за заявами органів державної податкової служби». – К., 2006 р.
6. Рекомендацій президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 04.06.2004 р. № 04-5/1193. – К., 2006 р.

С. В. Заболотний

Правовое регулирование судебных процедур банкротства и порядок их применения.

В данной статье автор обращает внимание на правоотношения в сфере неплатежеспособности. Согласно действующего законодательства детально проанализированы судебные процедуры которые могут применяться к должнику в осуществлении дел о банкротстве, а также определены пути их применения и усовершенствования.

S. V. Zabolotniy

Legal regulation of bankruptcy court proceedings and order of their application.

In this article an author pays regard to legal relationships in the sphere of insolvency. In obedience to a current legislation in detail analyses judicial procedures which can be used to the debtor in realization of businesses about bankruptcy, and also determines the ways of their application and improvement.